
NASTAJANJE METABESEDILNIH PRVIN KOT VIDIK PROCESA PISANJA

Metabesedilo – prvine, s katerimi pisec vodi bralca skozi besedilo in z njim vzpostavlja dialog – ter pisanje kot miselni proces sta dva vidika pisnega sporazumevanja, ki sta predvsem v tujini že precej obravnavana, vendar do sedaj ne z vidika njune medsebojne povezanosti. Članek predstavlja eksperiment, v katerem smo od blizu spremljali dva pisca pri pisanju določenega besedila, nato pa vse verzije tega besedila tudi analizirali z vidika rabe metabesedilnih prvin. Zaradi majhnega obsega eksperimenta rezultati ne omogočajo posploševanja, nakazujejo pa, da se razlike v pristopih k procesu pisanja verjetno odražajo v rabi metabesedila, posebej tistih njegovih prvin, ki vzpostavljajo stik z bralcem.

1 Uvod

Raziskovanje metabesedilnosti je v zadnjih nekaj desetletjih v tujini vedno močnejša veja jezikoslovja. Metabesedilnost je kompleksen pojav, ki ga ni moč enkrat za vselej in enoznačno definirati, zato ni presenetljivo, da se avtorji v prvi vrsti ukvarjajo z opredeljevanjem in klasificiranjem prvin metabesedila (gl. npr. Clyne 1987; Mauranen 1993; Hyland 2005). Po empirični plati gre najpogosteje za analize pisnega diskurza, in sicer predvsem končanih oziroma že objavljenih besedil. Večinoma to velja tudi za slovenske raziskave metabesedilnosti, kot so npr. Gorjanc 1998, Kalin Golob 2000, Pisanski Peterlin 2006, Mikolič 2007 (popoln pregled podaja v tej številki Pisanski Peterlin). Nekateri tuji avtorji (npr. Intaraprawat in Steffenson 1995; Hyland 2005) se ukvarjajo tudi s pedagoškim vidikom te tematike: kako eksplicitno poučevanje metabesedilnih prvin, večinoma na univerzitetni ravni, izboljša pisanje. Iz vse pozornosti, namenjene tematiki metabesedilnosti, pa je do danes izostal vidik samega procesa pisanja, torej procesa, v katerem besedilo nastaja in v katerem se kot eden ključnih vidikov besedila oblikuje tudi metabesedilnost. Boljše razumevanje te vsakokratne mini-evolucije bi vsekakor omogočilo nadaljnje izpopolnjevanje pristopov k poučevanju pisanja, pa tudi povečalo razumevanje samega pojava metabesedilnosti oziroma interakcije v pisnem diskurzu.

Empirični del pričujočega članka predstavlja manjši eksperiment, ki nakazuje nekaj odgovorov na vprašanje, kako nastaja metabesedilo. Seveda je bilo potrebno najprej

pregledati literaturo z dveh področij, ki sta v Sloveniji do sedaj zelo malo obdelani, v tujini pa obstajata ločeno. V prvem delu članka zato na kratko predstavimo obstoječe vedenje o procesu pisanja in o metabesedilnosti, nato pa smo v njenem preseku zastavili raziskovalna vprašanja. Sledi opis poteka eksperimenta ter povzetek ugotovitev in razmisleki za nadaljnje delo na tem področju.

2 Proces pisanja

Temeljne znanstvene raziskave procesa pisanja so nastale v ZDA v 80. letih 20. stoletja. Večina raziskovalcev je preučevala kognitivno plat tega procesa pri šolski mladini različnih starosti, ki jim je bila angleščina materni ali drugi jezik (npr. Emig 1971; Elbow 1981; Arndt 1987). Najvplivnejši avtorji vse do danes so Flower in Hayes (1980, 1983) ter Bereiter in Scardamalia (1987). Vsi našteti viri poskušajo opredeliti zakonitosti miselnih procesov, ki se odvijajo med pisanjem. Te zakonitosti v veliki meri niso vezane na posamezen jezik ali kulturo (gl. npr. Smith 1994), zato predpostavljam, da lahko v nadaljevanju podana dognanja privzamemo tudi za raziskovanje procesa pisanja v slovenščini.

Sedanje razumevanje procesa pisanja lahko strnemo v nekaj glavnih točk. Prva postavka je, da proces pisanja sestoji iz več različnih miselnih postopkov ali korakov, ki sta jih Hayes in Flower že leta 1980 poskusila precej natančno opisati. Elbow (1981) je opis nekoliko poenostavil in opredelil dva ključna postopka: porajanje (misli in ubeseditev) in vrednotenje (misli in ubeseditev). Seveda je pomembno tudi zaporedje miselnih korakov. Zaradi omejitev našega kratkoročnega spomina lahko zavestno obdelujemo dokaj majhno količino informacij hkrati, torej se različni miselni koraki izmenjujejo, razen če jih obvladamo do te mere, da potekajo podzavestno. To izmenjavanje je dokaj zapleteno; gre za rekurzivnost oz. ponavljanje in prepletanje. Ker pa je pisanje ciljno usmerjena dejavnost, ta proces ni povsem kaotičen, saj vedno na začetku prevladuje »proizvodnja«, proti koncu pa vrednotenje, torej je prisotna tudi linearnost. Tako vsebina kot oblika končnega pisnega izdelka nista dani že na začetku, temveč se gradita postopoma. Pinnels (1988: 31) pravi, da je »ta rekurzivnost proces, v katerem določena misel dobiva vedno bolj opredeljeno obliko, kar je osnovno načelo dobrega pisanja.«

Iz tega sledi naslednja ključna postavka: proces pisanja se razlikuje od pisca do pisca, ne samo glede na vrsto besedila ter zahteve konteksta, piščeve cilje in lastnosti ciljnega bralstva, temveč tudi glede na to, kako dobro pisec obvladuje miselne procese. Pri tem, kot sta ugotavljala že Hayes in Flowerjeva (1980), prihaja do precejšnjih razlik med dobrimi in slabimi pisci. S tega vidika sta pisanje raziskovala tudi Bereiterjeva in Scardamaglia (1987), katerih delo do danes ostaja najodmevnejše na tem področju. Po njiju smo povzeli seznam za potrebe našega članka pomembnih vidikov procesa pisanja, ki je prikazan v **Preglednici 1**.

Miselni postopki dobrih piscev	Miselni postopki slabih piscev
– že pred začetkom pisanja razmišljajo o temi in naredijo načrt – proces razbijejo na manjše dele	– takoj začnejo s pisanjem, nimajo načrta ali pa se držijo togega načrta
– pogosto preberejo, kar so že napisali, da vidijo, če gredo v pravo smer (upoštevajo predvsem višjo raven besedilnosti)	– malokrat preverjajo, kaj so že napisali; ker nimajo načrta, ne morejo nadzorovati smeri, v katero se gibljejo
– imajo dobro jezikovno osnovo; ker ne rabijo veliko energije za ubesedovanje, se lahko več ukvarjajo z vsebino	– imajo slabo jezikovno osnovo, zato porabijo veliko energije za ubesedovanje
– se med samim procesom pisanja odločijo za veliko sprememb, predvsem vsebinskih	– odločijo se za veliko sprememb na ravni besedišča in slovnice, a skoraj nobenih vsebinskih
– se velikokrat vrnejo v prejšnje faze procesa in se zlahka vrnejo nazaj (pišejo rekurzivno)	– pišejo linearno
– razmišljajo o tem, kako bo besedilo učinkovalo na bralca	– ne razmišljajo o bralcu
– uporabljajo rutinske miselne operacije (ki so jih predhodno obvladali do te mere, da potekajo samodejno oz. podzavestno)	– probleme rešujejo tako, da eno od zahtev procesa pisanja odmislijo (npr. pričakovanja bralcev ali jezikovno ustreznost), ali se zadovoljijo s prvo vsebino ali formulacijo, ki se jim porodi

Preglednica 1: *Strategije, ki jih uporabljamo v procesu pisanja (razlike med dobrimi in slabimi pisci).*

3 Metabesedilnost

Pojem metabesedila (metadiskurz, metatekst, metabesedilnost – v slovenščini na tem področju še nimamo ustaljenega izrazoslovja) se je začel razvijati iz dela jezikoslovca Michaela Hallidaya, ki je poudarjal gledanje na jezikovne prvine z vidika njihove vloge oziroma funkcije. Njegovo opredelitev t. i. metafunkcij na ravni povedi – le-ta je odraz neke ideje, hkrati pa tudi nosi sporočilo za naslovnika ter je predmet izmenjave med udeležencema v komunikaciji – je povzelo več kasnejših raziskovalcev, ki so te funkcije iskali tudi na ravni besedila kot večje celote (npr. Clyne 1987; Mauranen 1993). Kot lahko sklepamo že iz navedbe Hallidayevih funkcij povedi, bi na tem področju težko pričakovali enoznačne opredelitve; različni avtorji so se precej ukvarjali s samo definicijo metabesedila ter s klasifikacijo njegovih prvin, pri čemer je prihajalo do nekaterih razlik in neenotnosti. Eden najnovejših in najcelostnejših poskusov razjasnitve tega področja je delo Kena Hylanda, ki metabesedilo definira kot »tiste vidike besedila, ki se eksplicitno nanašajo na organizacijo diskurza ali na piševo stališče do vsebine ali do bralca« (2005: 109). To je sestavina, ki nadgrajuje propozicijsko vsebino besedila. Jezikovne prvine, ki tvorijo metabesedilo, je razdelil v dva sklopa (2005: 49): interaktivne (tiste, s katerimi pisec ureja besedilo tako, da

bo bralcu razumljivo) ter interakcijske (tiste, s katerimi pisec vzpostavlja dialog z bralcem). Znotraj vsake od teh dveh vrst je opredelil še pet podvrst, kot je prikazano v **Preglednici 2**. Primeri, ki ponazarjajo posamezne podvrste metabesedilnih prvin, so vzeti iz empiričnega dela tega članka – izbrala sem po enega ali dva najbolj značilna primera, žal pa se v analiziranih besedilih niso pojavile vse vrste metabesedilnih prvin, tako da ponekod primerov ni. Slovenske prevode poimenovanj posameznih prvin povzemam po Pisanski Peterlin, ki v tej številki revije tudi podrobneje predstavi pojem metabesedilnosti in njegove obravnave v literaturi.

INTERAKTIVNE PRVINE METABESEDILA	vodijo bralca skozi besedilo	
prehodi (angl. <i>transitions</i>)	izražajo odnose med glavnimi stavki (sem pa ne štejejo tisti vezniki, ki odražajo zunajbesedilno resničnost (npr. <i>Če pada dež, je cesta mokra.</i>)	<i>in tako, četudi</i>
označevalci okvira (angl. <i>frame markers</i>)	kažejo besedilno zgradbo oziroma zaporedje in povezanost vsebinskih sklopov	<i>osredotočila se bom na, torej</i>
endoforični označevalci (angl. <i>endophoric markers</i>)	se nanašajo na informacije v drugih delih besedila	<i>že omenjeni France Marolt</i>
dokazovalci (angl. <i>evidentials</i>)	se nanašajo na informacije iz drugih besedil	<i>Merton nam predstavi</i>
tolmači (angl. <i>code glosses</i>)	razlagajo pomen uporabljenih izrazov	<i>Anomija je stanje...</i>
INTERAKCIJSKE PRVINE METABESEDILA	vzpostavljajo dialog z bralcem	
omejevalci (angl. <i>hedges</i>)	izražajo piščevo zadržanost do podane vsebine	-
ojačevalci (angl. <i>boosters</i>)	izražajo piščevo gotovost v podano vsebino	-
označevalci odnosa do vsebine (angl. <i>attitude markers</i>)	izražajo piščev čustveni odnos do podane vsebine	-
samoomembe (angl. <i>self-mentions</i>)	neposredno omenjajo avtorja	<i>lahko rečem, ne moremo govoriti</i>
označevalci odnosa do bralca (angl. <i>engagement markers</i>)	neposredno nagovarjajo bralca	-

Preglednica 2: Klasifikacije prvin metabesedila (po Hyland 2005 in Pisanski Peterlin 2007).

Za empirični del tega članka je pomembnih še nekaj osnovnih spoznanj o metabesedilu. Na prvem mestu je povezanost metabesedila z zvrstjo besedila, saj raziskave dokazujejo sistematične razlike v rabi metabesedilnih prvin v različnih žanrih (Hyland 2005: 88–89.) Zavedali smo se tudi dejstva, da se večina do sedaj nastale literature in raziskav o metabesedilnosti nanaša na angleščino. Nekaj avtorjev sicer že prispeva k takemu naboru za slovenščino, saj je, kot ugotavlja Pisanski Peterlin (2006), prav gotovo drugačen kot za angleščino že samo zaradi morfoloških in sintaktičnih razlik med jezikoma. Vendar pa tak nabor nikoli ne more biti končen. Metabesedilnih prvin namreč ne določa njihova jezikovna oblika temveč njihov pomen v kontekstu, zato pogosto niso enoznačni; njihova analiza je tako vedno kompleksna in zahteva do neke mere sprotno presojanje razmejčitve med propozicijsko vsebino in metabesedilom.

4 Raziskovalna vprašanja

Na podlagi opisanih zakonitosti procesa pisanja ter privzete opredelitve metabesedila in njegovih prvin smo v našem empiričnem delu želeli poiskati povezave med obema vidikoma pisnega sporazumevanja. Konkretnije nas je zanimalo:

- v katerih fazah procesa pisanja nastajajo metabesedilne prvine,
- ali v različnih fazah procesa pisanja nastajajo različne metabesedilne prvine,
- kako in v kolikšni meri pisec spreminja rabo metabesedilnih prvin v teku pisanja,
- ali je uporaba teh prvin povezana z miselnimi postopki, ki ločujejo boljše pisce od slabših.

Glede na to, da v zgodnjih fazah procesa pisanja prihaja predvsem do opredeljevanja vsebine besedila, šele kasneje pa je več poudarka na urejanju ubeseditiv, predvidevamo, da več metabesedilnih prvin nastane v poznejših kot v zgodnejših fazah procesa, ter da prvine, ki nakazujejo odnos do bralca, nastanejo kasneje kot tiste, ki nakazujejo odnos pisca do vsebine ter ureditve vsebine besedila. Glede na to, da je ustrezna raba metabesedilnih prvin pomemben vidik kakovosti besedila, pa predvidevamo, da večjo kakovost metabesedilnosti najdemo v izdelkih tistih piscev, ki uporabljajo učinkovite postopke pisanja. Z drugimi besedami: predpostavljamo, da je količina in ustreznost rabe metabesedilnih prvin premo sorazmerna s kakovostjo procesa pisanja.

5 Metodološka zasnova eksperimenta

Pristop k empiričnemu delu tega članka je narekoval v veliki meri sam raziskovalni pojav. Proces pisanja je zapletena umska dejavnost, do katere zunanji opazovalec nima neposrednega dostopa. Do določene mere se potek tega procesa sicer vedno zrcali v končnem izdelku, vendar zgolj analiza nastalega besedila ni dovolj. Da bi prišli do zanesljivejših podatkov, moramo prositi pisca, da ozavešči in nam posreduje svoje miselno dogajanje v teku pisanja. Zato se proces pisanja ponavadi preučuje s kombinacijo treh postopkov, in sicer

- piščevo sprotno beleženje misli ob pisanju (lahko poteka v obliki govora in snemanja na trak ali pa zapisovanja)

- intervjuji s pisci na različnih časovnih točkah procesa pisanja in
- primerjanje več verzij besedila v različnih fazah nastajanja.

Večina prej omenjenih raziskovalcev procesa pisanja (gl. **točko 2**) je uporabljala te postopke v okviru študij primera, torej poglobljenega spremljanja manjšega števila piscev oz. posameznih primerov procesa pisanja. Takšen pristop smo izbrali tudi za potrebe pričujočega članka.

V eksperimentu sta sodelovali dve študentki Filozofske fakultete, ena v drugem letniku in ena absolventka. Predvidevali smo namreč, da bosta študentki izkazali različni stopnji obvladovanja procesa pisanja, kar nam bo omogočilo primerjavo. Hkrati gre za motivirani študentki s pozitivnim odnosom do študija in pisanja nasploh ter tudi do same raziskovalke, kar ni nepomembno, saj sicer težko pričakujemo, da nam bo nekdo odstrl pogled v »intimo« svojega intelektualnega ustvarjanja. Študentje družboslovnih smeri so tudi vajeni pisati daljša besedila, kar povečuje možnost, da bo proces kompleksen in se bo pojavilo več metabesedilnih prvin. Za obliko eksperimenta oz. pisanje besedila posebej za potrebe tega članka smo se odločili iz praktičnih razlogov: da je proces pisanja pri obeh osebah potekal istočasno in ga je bilo mogoče podrobno spremljati, ne da bi pri tem nanj vplivali razni zunanji dejavniki kot npr. časovni roki ali druge zahteve s strani tretjih oseb.

Zvrst besedila smo prepustili izboru oseb. Po pričakovanjih sta obe izbrali besedilno zvrst, v kateri sta se počutili »doma«, in sicer esej oziroma članek. Osebam smo postavili približen rok za oddajo končanega besedila ter podali osnovna navodila. Spodbudili smo ju, da pišeta v več fazah, obvezen je bil en intervju (sredi ali na koncu pisanja) ter oddaja vsega napisanega (osnutek, spremljajoči zapiski, končna verzija besedila). Sami pa sta se odločili, ali bosta za beleženje svojega miselnega dogajanja ob samem pisanju uporabljali govorno ubesedenje in snemanje na diktafon ali pa pisno beleženje, ter ali bosta pisali na papir ali na računalnik – oboje ima namreč svoje prednosti in slabosti za proces samega pisanja in njegovo raziskovanje. Da bi lažje ozavestili in ubesedili svoj proces pisanja, sta bili osebi tudi vnaprej seznanjeni s teorijo, ki smo jo predstavili v **točki 2**. Seveda je vse to bilo do neke mere poseganje v njun običajen pristop k pisanju, vendar brez tega tovrstno raziskovanje žal ni mogoče.

6 Pridobljeni podatki in diskusija

Ker gre za kvalitativno metodologijo oz. študijo primera, bomo tu podali temeljit opis raziskovanega pojava pri vsaki od obeh oseb. Najprej bomo opisali potek njenih procesov pisanja, nato pa izpostavili metabesedilne prvine, ki so se pojavile v katerikoli verziji teh besedil. Povezali jih bomo z določeno fazo oziroma postopkom v procesu pisanja, nato pa še primerjali, kaj se je dogajalo pri eni in drugi raziskovanki. V povzetku bomo oblikovali nekaj predpostavk, ki bi jih lahko uporabili za nadaljnje raziskovanje.

6.1 Sara

Sara, študentka drugega letnika, je pisala dve različni besedili. Glede izbire teme oziroma besedilne zvrsti je bila negotova; tudi ko je že pisala, si ni uspela zamisliti konkretnega ciljnega bralstva. Pisala je z računalnikom in s pomočjo sprotnega vstavljanja »nevidnih« opomb poskušala ubesediti čim več svojih misli ob pisanju. Njeno pisanje je potekalo v dveh delih. Prvič je dobila idejo o dnevniškem zapisu in ga tudi takoj napisala. Ker se ji je zdelo, da to ni najprimernejša besedilna zvrst za raziskavo, je napisala še esejsko besedilo na sociološko temo. Ker sta bili obe besedili kratki in napisani v enem zamahu, smo Saro spodbudili, da pisanje nadaljuje in predvsem esej še razvije. Čez teden dni je temu dodala en odstavek, brez preoblikovanja že napisanega, ter napisala še en dnevniški zapis. Iz pogovora s Saro med obema »epizodama« pisanja in iz njenih opomb je razbrati, da je uporabljala mešanico strategij dobrih in slabih piscev. Proces je potekal pretežno nenačrtovano in skorajda brez vsebinskih sprememb, hkrati pa je kljub zgodnji fazi veliko razmišljala o jezikovni obliki. Poleg teh postopkov, značilnih za slabše pisce, je med pisanjem nekajkrat prebrala že napisano in tudi precej razmišljala o tem, kako bo besedilo dojel bralec. Oboje je značilno za dobre pisce, res pa je, da je zavedanje bralca gotovo spodbudilo tudi dejstvo, da bo njeno besedilo podrobno analizirano.

V vsakem od Sarinih besedil se je pojavilo več metabesedilnih prvin; verjetno glede na razlike med besedilnimi zvrstmi ni presenetljivo, da jih je bilo precej več v eseju kot v dnevniškem zapisu. Največ je bilo prehodov oz. označevalcev okvira in dokazovalcev, drugih vrst pa malo ali nič. Poglejmo, kateri primeri posamezne vrste metabesedilne prvine so se pojavili v Sarinem eseju in kako jih lahko povežemo z značilnostmi Sarinega procesa pisanja.

Poleg štirih zelo jasnih primerov rabe prehodov oz. označevalcev (*Vendar je...*, *A vseeno...*, *mnenje podpira tudi Cohen*, *Odklonskost je torej vsakdanji pojav ...*) smo našli še pet pojavitev členka *pa*, za katerega se je Sara v opombi vprašala, ali ga ustrezno uporablja; ali nosi kakšen pomen ali je zgolj mašilo. Menimo, da je v vseh primerih bil sredstvo navezovanja vsebine povedi na predhodno misel, vendar je bila točna vsebina te navezave njej sami nejasna. Ker členek *pa* lahko izraža več različnih pomenov (npr. nasprotje, dodajanje, poudarek), je verjetno piscu v fazi prvega oblikovanja besedila videti prikladno splošen. Žal Sara ni nadaljevala procesa pisanja v smislu preoblikovanja besedila, tako da ne vemo, ali bi si kasneje sama razjasnila težavo in del pojavitev členka *pa* nadomestila z bolj enoznačnimi prehodi oz. označevalci okvira (npr. *vendar*, to pomeni).

Druga najpogostejša metabesedilna prvina pri Sari so bili dokazovalci. Vsi so se pojavili v eseju, kar je razumljivo, saj dnevniški zapis načeloma ni zvrst besedila, v kateri bi se pisec skliceval na informacije iz drugih besedil. Našteli smo devet različnih in jasnih primerov (*Durkheim pravi, po njegovem mnenju, Durkheim dodaja, mnenje podpira tudi Cohen, pravi, prepričan je, Merton nam predstavi, strinja se, Merton loči pet modelov*).

Od ostalih metabesedilnih prvin smo našli en tolmač (*Anomija je stanje, ki izvira iz ...*). Kot že prej omenjeno, se je Sara spraševala, ali ga bodo bralci potrebovali;

v kasnejši fazi izdelave besedila bi ga morda opustila. Endoforičnih označevalcev nismo našli, kar je razumljivo, saj esej za to ni bil dovolj dolg in tematsko kompleksen – z vidika procesa pisanja bi lahko trdili, da je ostal nerazvit in v fazi osnutka. Prav tako v eseju nismo našli označevalcev piščevega odnosa do vsebine; dva primera najdemo v njenem drugem dnevniškem zapisu, obakrat je to dostavek, ki nakazuje smeh (*Očitno je položaj planetov ugoden, haha.*). Besedne zveze kot so *včasih se vprašam ...*, *Mogoče ...* pa v okviru dnevniškega zapisa predstavljajo propozicijsko vsebino, in torej niso metabesedilo. (Ta primer lepo ponazarja pravilo, da je treba metabesedilo obravnavati semantično, ne zgolj oblikovno. Iste jezikovne oblike so namreč lahko značilne metabesedilne prvine ali pa del propozicijske vsebine). Pravih ojačevalcev ali omejevalcev torej v Sarinem pisanju ni bilo, od označevalcev čustvenega odnosa pa le dve pojavitvi istega, pa še za tega se je Sara v opombah spraševala, ali je oblikovno primeren. Omembe je vredno tudi, da se je ta označevalec pojavil šele v drugem dnevniškem zapisu, ki je bil tudi na splošno bolj oseben in čustven kot prvi, kar bi morda lahko pripisali dejstvu, da je medtem Sara dobila pozitiven odziv na prvi zapis. V nobenem njenem besedilu pa kljub tem razlikam nismo našli neposrednega nagovora bralca.

Samoomembe v dnevniških zapisih niso prvina metabesedila, saj prvo osebo ednine v njih narekuje propozicijska vsebina. V eseju je Sara največ uporabljala tretjo osebo – v prvi verziji izključno, v drugi verziji pa se je dodani odstavek začel s samoomembo *Merton nam predstavi*. To je zanimivo v luči dejstva, da sva se s Saro med prvo in drugo verzijo pogovarjali o tem, da bi za lažje pisanje potrebovala vsaj v domišljiji konkretno ciljno bralstvo, in sva se dogovorili, da si bo ob nadaljnjem pisanju zamišljala, da piše članek za revijo *Mladina*. Gotovo je to vplivalo na njen proces pisanja v smislu okrepljenega zavedanja bralca, saj od enajstih opomb ob drugi verziji eseja kar tri vsebujejo besedo »*Mladina*«. Spraševala se je npr., ali je za bralce *Mladine* potreben tolmač za izraz anomija. Čepav se je pojavila ena sama samoomemba, je tudi to morda posledica večjega zavedanja ciljnega bralca v teku procesa pisanja; zdi se, da se je Sara sedaj hotela približati bralcu in se z njim poistovetiti, česar v predhodnem besedilu ni bilo zaznati.

Če povzamemo analizo metabesedilnih prvin v Sarinem pisanju, vidimo, da so se pojavile le določene vrste, in sicer prehodi oz. označevalci okvira (9 primerov), dokazovalci (9 primerov), dva označevalca čustvenega odnosa in en tolmač ter ena samoomemba. Zanimiv je tudi pogled na te prvine z vidika Sarinih miselnih procesov ob pisanju, kot smo jih ugotovili iz njenih tekočih opomb ter pogovora z njo. Glede rabe dokazovalcev ni imela nobenih dvomov in te smo tudi najlažje jasno opredelili v njenem esejskem besedilu; verjetno je razlog v tem, da so dokazovalci v strokovnem pisanju med najbolj konvencionaliziranimi metabesedilnimi prvinami. Dvome pa je Sara imela na dveh metabesedilnih področjih. Težave z označevanjem prehodov oziroma besedilne zgradbe so povsem razumljive, saj je izvedla šele prvo, najzgodnejšo fazo procesa pisanja, in še to brez predhodnega načrtovanja ali priprave. Drugo področje pa so interakcijske prvine, od katerih so se pojavile samo tri, vse tri v drugi »epizodi« pisanja, in dve od njih sta bili opremljeni z opombami, v katerih se je Sara spraševala, ali so oblikovno ustrezne. Gotovo je na Sarin proces pisanja vplivalo dejstvo, da je druga epizoda sledila pogovoru z raziskovalko, v

katerem je Sara prejela pozitiven odziv na svoje pisanje ter jasneje opredelila ciljno bralstvo. Na podlagi vseh teh ugotovitev verjetno lahko domnevamo, da v zgodnjih fazah procesa pisanja nastajajo predvsem bolj konvencionalizirane, interaktivne metabesedilne prvine, interakcijske prvine pa so bolj odvisne od zavedanja bralca in se njihova raba poveča v kasnejših fazah procesa pisanja oziroma s pomočjo povratne informacije.

6.1 Maja

Absolventka Maja se je odločila, da bo, napisala strokovni članek s področja etnologije za morebitno objavo v reviji *Folkloristik*, ker bi rada predstavila folklorne posebnosti svojega domačega kraja (t. i. Metliško obredje). Zastavila si je torej jasen cilj in konkretno bralstvo. O temi članka je imela že kar precej znanja, saj je aktivna v lokalnem folklornem društvu; to ji je bilo vsekakor v prid, saj predhodno znanje o temi naredi proces pisanja lažji in bolj učinkovit. Njeno pisanje je potekalo v treh delih, enako kot Sara pa je tudi ona skušala med pisanjem sproti ubesediti čim več svojih miselnih procesov. Najprej je napisala osnutek v obliki miselnega vzorca, kjer je zabeležila ideje za uvod in jedro svojega sestavka ter že tudi nekaj literature. Nato se je lotila pisanja vezanega besedila, uvoda za nastajajoči članek. V drugem delu je napisala nadaljevanje članka, v tretjem pa pretipkala nastalo besedilo v računalnik, ga nekoliko preoblikovala in dodala še nekaj odstavkov ter zaključek. Glavni intervju z Majo smo opravili po koncu pisanja. Lahko rečemo, da je uporabila večino strategij dobrega oziroma zrelega pisca: pisanja se je lotila načrtno in razbila proces na jasno opredeljene dele, večkrat je prebrala že napisano in preverjala »smer«, v besedilo je vnašala tako vsebinske kot jezikovne spremembe ter pri tem ves čas imela pred očmi pričakovanja ciljnega bralstva. Na koncu je tudi povedala, da bi za dejansko objavo besedilo še nadalje razvijala in izpopolnila.

Če analiziramo pojavljanje metabesedilnih prvin v Majinem nastajajočem članku, vidimo, da se za razliko od Sare pri njej pojavi več različnih prvin že v osnutku, ki je bil v obliki miselnega vzorca, torej neke vrste »predbesedilo«, npr. *o čem bom pisala* (samoombemba in označevalec okvira), v 2. številki *Folklornika* je *Rebeka Kunej pisala o* (dokazovalec). Ta drugi primer je postal prvi stavek vezanega besedila, ki ga je Maja napisala takoj za osnutkom oz. načrtom. Samoombemba *o čem bom pisala* se je prelevila v *kar me je spodbudilo napisati*, pridružile pa so se ji še tri samoombembe, od katerih je druga hkrati tudi označevalec okvira (*osredotočila se bom in lahko rečem*). Poleg tega smo našli v tej verziji besedila še štiri prehode (*namreč, in tako*(2x), *četudi*) ter en endoforični označevalec (*Kako in zakaj pa več v naslednjih vrsticah*). Več različnih metabesedilnih prvin se je pojavilo tudi v drugem delu vezanega besedila, ki je nastal teden dni kasneje po istem postopku kot prvi: na podlagi načrta oziroma osnutka v obliki miselnega vzorca, in sicer: šest prehodov (*namreč, tako* (3x), *pa, vendar pa*), štiri dokazovalci (*po pripovedovanju, po poročanju, je pisal že, osredotočal se je*), dva endoforična označevalca (*že omenjeni, kot že rečeno*), dva označevalca okvira (*vse to pomeni, na tem mestu*) ter dve samoombembi (*naj omenim, ne moremo govoriti o*).

V tretji fazi, ko je Maja pretipkala že prej na roke napisano besedilo, nastalo v dveh delih, v računalnik, in je nastala podoba celega besedila, ravno tako najdemo precej metabesedilnih prvin, pri čemer so bile nekatere spremenjene, opuščene ali dodane. Tako je npr. prehod *in tako* iz prve verzije uvodnega odstavka postal *s tem*, ker je Maja razbila prej predolgo poved na dve in prejšnji prehod ni bil več ustrezen. Dodan je bil npr. tolmač za besedo *vojarinka*, ki se pojavi že v prvi verziji besedila, vendar tam še brez pojasnila, kaj ta izredno specifičen izraz pomeni. Del prve verzije besedila je bil v končni verziji precej vsebinsko spremenjen, kar se kaže tudi v spremembah metabesedila. Tako sta izginila endoforična označevalca *že omenjeni France Marolt in kot že rečeno*. Maja je v drugem delu pisanja namreč pričela novo točko svojega članka, ki pa vsebinsko ni bila najbolj v skladu z načrtom. Načrtovana glavna misel članka je bila, da je folklorist F. Marolt Metliško obredje preveč spremenil, zato so ga zdaj v Metliki obudili v izvorni obliki. Po tem, ko je opisala potek samega obredja, je začela kot ločeno točko opisovati zgodovino raziskovanja in opisovanja Metliškega obredja. Pri tem je ugotovila, da se je nekoliko oddaljila od rdeče niti in da mora ta točka predstaviti izključno delo in vpliv F. Marolta. Ker je to že napovedala v uvodu, verjetno ni več videla potrebe po metabesedilnih prvinah kot npr. *že omenjeni*, saj bi ta besedna zveza nakazovala, da je F. Marolt le ena od več oseb, ki so omenjene v besedilu. Torej je opustitev dveh označevalcev v končni verziji besedila bila vsebinsko utemeljena, kar velja tudi za nekaj drugih opustitev metabesedilnih prvin v drugem delu besedila.

Iz Majinih opomb ob pisanju je lepo razvidno, da se je v prvi fazi ukvarjala predvsem z vsebino in zgradbo besedila – samo tri od štirinajstih opomb se ne nanašajo na vsebino, temveč na obliko. V drugi fazi se nanaša na obliko deset od enaindvajsetih opomb, ostalih enajst pa na vsebino. Neposredno na rabo metabesedilnih prvin se nanašata dve opombi, ena se pojavi v prvi in v zadnji verziji, ena pa samo v zadnji. Maja je namreč opazila, da pogosto uporablja besedici *tako* in *pa*, in se je spraševala, kako bi se temu izognila. V skupnem seštevku je Maja uporabila 25 metabesedilnih prvin v končni verziji besedila, od tega večinoma prehode oz. označevalce okvira, dokazovalce in samoomembe ter en tolmač.

7 Zaključek

Iz analize besedil, ki sta jih napisali obe poskusni osebi, ter iz njunih procesov pisanja je razvidno, da je raba metabesedilnih prvin pri Maji bogatejša kot pri Sari, čeprav razlike niso enako vidne v vseh vidikih. Številčno je Maja v končni verziji uporabila 25 metabesedilnih prvin, Sara pa 20. Pri obeh prevladujejo prehodi oz. označevalci okvira ter dokazovalci, obe uporabita po en tolmač, bistvena razlika pa je v samoombah, saj jih Maja uporabi več kot 15, Sara pa le eno. Ker je to edina vrsta interakcijske prvine, ki se pri eni ali drugi sploh pojavi, bi lahko rekli, da Majino besedilo vsebuje več interakcije z bralci. Bogatejše metabesedilo se kaže tudi v oblikovni analizi, saj so pri Maji npr. prehodi oz. označevalci okvira ponekod cele povedi, medtem ko so pri Sari večinoma zgolj posamezne besede, pa tudi število različnih izbranih oblik je nekoliko večje pri Maji. Zanimiva podobnost pa je, da sta obe v metabesedilni funkciji pogosto uporabljali členek *pa* (Maja tudi besedo *tako*), hkrati pa te funkcije nista znali opredeliti in sta dvomili, ali bi bilo pojavitve te besede sploh potrebno s čim nadomestiti.

Procesa pisanja sta potekala pri Sari in Maji precej različno – Maja je uporabljala veliko več strategij dobrega pisca. Mednje sodi tudi to, da je Maja precej bolj vsebinsko preoblikovala besedilo, kar je razvidno tudi iz vsebinsko utemeljenih sprememb, opustitev in dodajanj metabesedilnih prvin med začetno in zaključno fazo procesa pisanja. Zanimivo je, da je tudi ona tista, pri kateri se je pojavilo več interakcijskih metabesedilnih prvin nasploh, in sicer že na samem začetku, medtem ko je Sara uporabila le eno v drugi fazi pisanja.

Kakšne odgovore na naša raziskovalna vprašanja torej nakazujejo rezultati eksperimenta? Predvsem kaže, da vse vrste metabesedilnih prvin lahko nastajajo v vseh fazah procesa pisanja, vendar tem bolj, ko je proces pisanja načrtovan, usmerjen ali voden in tem bolj, ko ima pisec pred očmi jasen cilj in ciljno bralstvo. Verjetno so zrejši pisci bolj interakcijsko usmerjeni že ob prvem snovanju besedila, medtem ko se manj izurjenim piscem ta usmeritev lahko izoblikuje šele proti koncu pisanja, morda pod vplivom povratne informacije »testnega« bralca. Glede spreminjanja rabe metabesedilnih prvin v teku pisanja smo pri naših primerih videli, da je pri večji uporabi strategij dobrega pisca, med katere sodi večje preoblikovanje besedila, prišlo tudi do več preobrazb v rabi metabesedilnih prvin, in sicer tako na ravni oblike kot pomena. Dobljeni rezultati torej podpirajo domnevo, da je uporaba metabesedilnih prvin povezana s strategijami, ki ločujejo boljše pisce od slabših, in sicer v tem smislu, da pisci, ki bolje obvladajo proces pisanja, kažejo tudi bogatejšo rabo metabesedilnih prvin, predvsem interakcijskega tipa. To domnevo podpirajo tudi ugotovitve, do katerih sta za angleščino prišla Intaraprawat in Steffensenova (1995) – v boljših esejih sta našla večjo količino in raznolikost metabesedilnih prvin, za boljše besedilo pa lahko logično sklepamo, da je nasledek uporabe uspešnejših strategij v procesu pisanja.

Seveda je treba te odgovore obravnavati z določeno mero previdnosti, saj so rezultat raziskovanja v zelo omejenem obsegu. Za zanesljivejšo ugotovitve bi bilo nujno izvesti raziskave z več osebami, ki bi napisale več besedil oziroma obsežnejša besedila več različnih zvrsti. Izsledki takšnih raziskav bi bili zanimivi in novi ne samo v Sloveniji, temveč tudi v mednarodnem prostoru, z njihovo pomočjo pa bi lahko uspešneje spodbujali aktivno pismenost in s tem tudi učinkovitejšo komunikacijo nasploh.

Literatura

Arndt, Valerie, 1987: Six Writers in Search of Texts: A Protocol-Based Study of L1 and L2 Writing. *ELT Journal* 41. 257–267.

Bereiter, Carl in Scardamalia, Marlene, 1987: *The Psychology of Written Composition*. Hillsdale, NJ: Lawrence Earlbaum.

Clyne, Michael, 1987. Cultural Differences in the Organization of Academic Texts: English and German. *Journal of Pragmatics* 11/2. 211–247.

Elbow, Peter, 1981: *Writing With Power*. New York: Oxford University Press.

Emig, Janet, 1971: *The Composing Processes of Twelfth Graders*. Urbana, IL: National Council of Teachers of English.

Gorjanc, Vojko, 1998: Konektorji v slovnichnem opisu znanstvenega besedila. *Slavistična revija* 46/4. 367–388.

Grabe, William in Kaplan, Robert, 1996: *Theory & Practice of Writing*. London in New York: Longman.

Hayes, John in Flower, Linda, 1980: *The Dynamics of Composing: Making Plans and Juggling Constraints*. Gregg, L. in Steinberg E. (ur.): *Cognitive Processes in Writing*. Hillsdale, N.J.: LEA.

Hayes, John in Flower, Linda, 1983: Uncovering Cognitive Processes in Writing: An Introduction to Protocol Analysis. Mosenthal P., Tamor, L. in Walmsley, S. (ur.): *Research in Writing: Principles and Methods*. London, New York: Longman. 206–219.

Hyland, Ken, 2005: *Metadiscourse: Exploring Interaction in Writing*. London, New York: Continuum.

Intaraprawat, Puangpen in Steffensen, Margaret, 1995: The Use of Metadiscourse in Good and Poor ESL Essays. *Journal of Second Language Writing* 4/3. 253–272.

Kalin Golob, Monika, 2000: Razvoj sklicevalnih avtomatizmov v prvem slovenskem dnevniku. *Slavistična revija* 48/1. 1–26.

Mauranen, Anna, 1993: *Cultural Differences in Academic Rhetoric: A Textlinguistic Study*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Mikolič, Vesna, 2007: How to Express the Power of Arguments in Academic Discourse. Doleschal, Ursula in Helmut Gruber (ur.) *Wissenschaftliches Schreiben abseits des englischen Mainstreams / Academic Writing in Languages Other Than English*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 105–125.

Pinnels, Jim, 1988: *Writing: Process and Structure*. London: Harper & Row.

Pisanski Peterlin, Agnes. 2001: Koncept metabesedilnih elementov v uporabnem jezikoslovju. *Vestnik* 35/1–2. 283–292.

Pisanski Peterlin, Agnes, 2006: Iskanje pragmatičnih enot v neoznačenem korpusu: primer kašipotov. Erjavec, Tomaž in Žganec Gros, Jerneja (ur.): *Jeziškovne tehnologije: zbornik 9. mednarodne multikonference Informacijska družba IS 2006, 9. do 10. oktober 2006 : proceedings of the 9th International Multiconference Information Society IS 2006, 9th-10th October 2006, Ljubljana, Slovenia, (Informacijska družba)*. Ljubljana: Institut Jožef Stefan. 128–133.

Pisanski Peterlin, Agnes, 2007: Raziskave metabesedilnosti v uporabnem jezikoslovju: pregled področja in predstavitev raziskovalnega dela za slovenščino. *Jezik in slovstvo* 52/3–4. 7–19.

Smith, Veronica, 1994: *Thinking in a Foreign Language: An Investigation into Essay Writing and Translation by L2 Students*. Tübingen: Günter Narr Verlag.

Prilogi:**1 Del sestavka A s procesnimi opombami (Sara)**

Če bi vsi ljudje spoštovali družbene norme,¹ ne bi bila mogoča nobena družbena sprememba. Vsaka družbena sprememba² pa se mora nujno začeti z neko obliko odklonskosti, ki pa³ bo po izvršeni spremembi postala normalnost.⁴ Družbene spremembe so zaželjene, ker omogočajo družbeni napredek. A vseeno Durkheim dodaja, da je odklonskost normalna in tako funkcionalna, dokler je njena stopnja v določenih mejah.⁵ Posledice odklonskosti, sploh delikventnih dejanj katerim sledijo negativne sankcije, naj bi spodbujale k čim večji konformnosti v družbi. Durkheimovo mnenje podpira tudi Cohen,⁶ ki pravi, da odklonskost lahko deluje kot varnostni ventil. Prepričan je, da opozarja na družbene probleme in jih tako posredno pomaga tudi reševati. Če veliko ljudi krši družbene norme, potem se pojavi možnost, da je nekaj narobe z normami, in ne samo z ljudmi, ki jih kršijo.⁷

Merton nam predstavi svojo teorijo o strukturni napetosti.⁸ Strinja se, da v vsaki družbi obstaja konsenz⁹ o skupnih normah in vrednotah, a vsi posamezniki nimajo enakih možnosti, da bi uresničevali te vrednote. Za uspešnost je merilo količina materialnih dobrin, ki jih posameznik poseduje, oz. denar. To prinaša ugled in vpliv.¹⁰ Včasih pa za ljudi postane cilj pomembnejši od sredstev in takrat pride do strukturne napetosti. Anomija je stanje,¹¹ ki izvira iz človekovih frustracij in zmede,¹² in pravila takrat nehajo delovati.

¹ Komentar 1: Prevečkrat uporabim besedo »norma«?

² Komentar 2: Se bi lahko izognila ponovitvi?

³ Komentar 3: Je »pa« res mašilo, kot nas je učila profesorica podjetništva v srednji šoli?

⁴ Komentar 4: Je to sploh beseda?

⁵ Komentar 5: Če že moja prva verzija izgleda izpiljena, kaj bom popravljala in kaj napisala v drugo?

⁶ Komentar 6: Je še ena teorija kaplja čez rob?

⁷ Komentar 7: Dodala bom še en odstavek.

⁸ Komentar 8: Mar bo zaradi dodatnega odstavka tekst kaj bolj podoben načinu pisanja *Mladine*?! Seveda ne! Naj nadaljujem?

⁹ Komentar 9: Definitvno beseda za v *Mladino*! =)

¹⁰ Komentar 10: Bi izgedalo bolj profesionalno, če bi ta stavek skombinirala s prejšnjim?

¹¹ Komentar 11: Je smiselno bralcu *Mladine* pojasnjevati kaj anomija je? Je poznavanje pojma samoumevno za splošno razgledanega človeka?

¹² Komentar 12: Vejica pred »in«?!

2 Del sestavka B s procesnimi opombami (Maja)

METLIŠKO OBREDJE IN VUZEMSKI¹³ PONEDELJEK

V prejšnjem Folklorniku¹⁴ je Rebeka Kunej predstavila Belokranjski dan v Ljubljani, kar me je spodbudilo napisati besedilo o razvoju folklorne dejavnosti v Metliki in¹⁵ tako predstaviti posledice Maroltovega delovanja. Osredotočila se bom predvsem na izvorno Metliško obredje, ki se ga je Metliška folklorna skupina „Ivan Navratil“ pred 10 leti odločila uprizoriti na prostem. S tem¹⁶ se je splet iz umetnega odrskega okolja prestavilo v prostorsko in časovno ustrežnejše okolje.¹⁷ Že Maroltovi zapisi namreč pričajo, da se je Obredje izvajalo na velikonočni oz. „vuzemski“ ponedeljek na travniku na obrobju mesta in četudi je lokacija danes nekoliko spremenjena, lahko rečem, da se je ples uspešno oživel in prineslo med ljudi. Kako in zakaj pa več v naslednjih vrsticah.¹⁸

O OBREDJU IN NJEGOVIH OPISOVALCIH¹⁹

Metliško obredje je splet iger in plesa, kot se je nekoč izvajalo v Metliki le na velikonočni oziroma »vuz(e)mski« ponedeljek. Ta dan je namreč pomenil zaključek postnega časa, ki je trajal vse od pepelnične srede (dan po pustu), in zahteval umirjenost in zadržanost ne le v prehranjevanju, ampak tudi v življenju na splošno. V teh 40 dneh tako ni bilo porok in drugih povodov za veseljačenje,²⁰ zato je ob koncu obdobja, posebej med mladimi, zavladalo toliko večje...

¹³ Komentar 13: Pri zapisu te besede se mi plete po glavi, da bi mogoče lahko zapisala tudi »vzemski« oz. besedo s polglasnikom, ali pa dala samo komentar v opombah ... no, bom videla čisto na koncu.

¹⁴ Komentar 14: V osnutku sem imela na tem mestu zapisano besedico »tako«. Vendar pa ugotavljam, da se je pojavila že prej in torej stilsko ni ravno najbolj ustrežna.

¹⁵ Komentar 15: Razmišljam, da je ta stavek mogoče malo predolg oziroma preveč kompleksen.

¹⁶ Komentar 16: Ali bi morala bolj natančno opredeliti – številko, izdajo? Ko sem delala osnutek, se mi je tole zdelo čisto fino, zdaj sem pa v dvomih ...

¹⁷ Komentar 17: a) Preberem napisano in preverjam podčrtane besede – predvsem »ustrežnejše«. Ali bi moralo biti »bolj ustrezno«? b) Aha, zatipkala sem se ☺

¹⁸ Komentar 18: Joj, ta stavek je pa res dolg. Že v osnutku mi je formuliranje delalo težave, pa še vedno nisem najbolj zadovoljna (v ponovnem pregledu vidim, da bi se to moralo nanašati na prejšnji stavek).

¹⁹ Komentar 19: Odločila sem se, da bom pisala podnaslove, le ta mogoče še ni najbolj primeren ...

²⁰ Komentar 20: Ali bi bilo potrebno navezati na/omeniti tudi ples? Ali pa bo bralec pomislil tudi na ples ob omenjenih besedah? Zaenkrat bom pustila tako, ker se mi nadaljevanje stavka »... ter ples« ne zdi ravno najboljše.